

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پژوهشی در ریشه‌های
بحران مالی جهانی
(۲۰۰۸-۲۰۰۹)
و راهکارهای مقابله با آن

تألیف: محمد - علمی

سازمان توسعه تجارت ایران

سرشناسه	: علمی، محمد
عنوان و نام پدیدآور	: پژوهشی در ریشه‌های بحران مالی جهانی (۲۰۰۸-۲۰۰۹) و راهکارهای مقابله با آن/ مولف محمد علمی؛ [برای] سازمان توسعه تجارت ایران.
مشخصات نشر	: تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۸ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: ۲۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۸-۱۹۵-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۵.
موضوع	: بحران (امور مالی) -- تاریخ -- قرن ۲۱ م.
موضوع	: اقتصاد بین الملل -- تاریخ -- قرن ۲۱ م.
شناسه افزوده	: شرکت چاپ و نشر بازرگانی
شناسه افزوده	: سازمان توسعه تجارت ایران
رده بندی کنگره	: ۱۲۸۸ ۲۸۴/۲۷۲۲HB
رده بندی دیویی	: ۲۲۸/۵۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۶۶۵۸۱

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۸-۱۹۵-۰

نام کتاب: پژوهشی در ریشه‌های بحران مالی جهانی (۲۰۰۸-۲۰۰۹) و راهکارهای

مقابله با آن

شناسنامه پدیدآورندگان:

تألیف: محمد علمی

ویراستار: سید عبدالرضا قریشی زاده

حروفچینی: مؤسسه دانش

طراحی جلد: زهرا سنجر

شناسنامه کتاب:

چاپ اول: ۱۳۸۸

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

ناشر: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

نشانی: تهران، بزرگراه شهید چمران، محل دائمی نمایشگاه‌های بین‌المللی، روابط عمومی

سازمان توسعه تجارت ایران، تلفن: ۲۲۶۶۴۰۸۷

کلیه حقوق متعلق به سازمان توسعه تجارت ایران می‌باشد.

پیشگفتار

بحران مالی (۲۰۰۸-۲۰۰۹) بزرگترین بحرانی است که در ۸۰ سال اخیر اقتصاد جهانی با آن رو به رو شده است. ابعاد این بحران بسیار گسترده است و به جرأت می‌توان گفت که هیچ کشوری در دنیا از پیامدهای آن مصون نمانده است. برای نشان دادن خسارات ناشی از این بحران کافی است به این نکته اشاره کنیم که ظرف مدتی کمتر از یک سال (تا اول فوریه ۲۰۰۹) ارزش سهام در بورس‌های بین‌المللی بیش از ۲۳ تریلیون دلار کاهش یافته است. بررسی‌های انجام شده نشان داده است که زیان‌های اقتصادی بحران‌های مالی برای کشورهای در حال توسعه بیش از دو برابر اقتصادهای توسعه یافته برحسب درصدی از تولید ناخالص داخلی آنهاست. در سی سال گذشته (۱۹۷۷-۲۰۰۷) کشورهای در حال توسعه به طور متوسط ۹ درصد و کشورهای توسعه یافته ۴ درصد تولید ناخالص داخلی خود را به سبب بروز بحران‌های مالی و اقتصادی از دست داده‌اند.

بحران مالی جهانی اخیر روند تجارت جهانی را کند کرده و میزان تقاضا برای کالاهای

صادراتی را به مقیاس وسیعی کاهش داده است. علاوه بر آن موجب شده است که تعدادی از کشورها مجدداً به احیای خط‌مشی‌های حمایتی (افزایش موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای) روی آورند و روند آزادسازی تجارت بین‌المللی را با مشکل مواجه سازند.

آگاهی از عوامل مؤثر در ایجاد بحران‌های مالی و راه کارهای مقابله با آنها از دیدگاه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اقتصادی از نهایت اهمیت برخوردار است و می‌تواند در تدوین «بسته‌های نجات» برای کاهش اثرات منفی این قبیل بحران‌ها آموزنده و راه‌گشا باشد.

در کتابی که از نظر خوانندگان گرامی می‌گذرد، آقای محمد علمی، پژوهشگر ارجمند سازمان کوشش کرده است که ریشه‌های بحران‌های مالی دو دهه اخیر - به ویژه بحران مالی جهانی (۲۰۰۸-۲۰۰۹) را به طور عمقی و با دیدی کارشناسانه مورد بررسی قرار دهد.

سازمان توسعه تجارت ایران امیدوار است که انتشار این قبیل گزارش‌های تحقیقی بتواند در افزایش سطح آگاهی جامعه بازرگانی کشور نسبت به مسایل اقتصاد جهانی تأثیرگذار باشد.

انتظار دارد که صاحب‌نظران، محققان و استادان گرامی با ارائه نظرات سازنده و انتقادات ارزنده خود به غنای هرچه بیشتر مطالب این اثر در چاپ‌های بعدی کمک نمایند.

مهدی غضنفری

معاون وزیر بازرگانی و رئیس کل

سازمان توسعه تجارت ایران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۲.....	انواع بحران
۲.....	الف) بحران مالی
۳.....	ب) بحران بانکی
۴.....	پ) بحران پولی
۴.....	ت) بحران اقتصادی
۵.....	بحران‌های مهم پولی و مالی در سی سال اخیر
۶.....	۱- بحران مسکن در ژاپن (۱۹۸۶-۱۹۹۰)
۸.....	۲- بحران اقتصادی آرژانتین (۱۹۹۹-۲۰۰۲)
۱۱.....	۳- بحران مالی آسیای شرقی (۱۹۹۷)
۱۱.....	- آغاز بحران
۱۳.....	- ویژگی‌های کشورهای درگیر در بحران
۱۴.....	- ریشه‌های بحران آسیای شرقی
۱۷.....	- دستاوردهای بحران مالی آسیای شرقی
۱۸.....	- راه کارهای مقابله با بحران مالی آسیایی

- ۲۰ - اثرات بحران مالی آسیایی بر کشورهای که در تیررس مستقیم آن قرار نداشتند.....
- ۲۲ - انتقاد بر عملکرد صندوق بین‌المللی پول در بحران آسیایی.....
- ۲۴ - بحران مالی روسیه (۱۹۹۸).....
- ۲۷ - بحران مالی سوئد (۱۹۹۰-۱۹۹۴).....
- ۲۹ - بحران‌های مالی آمریکا در سه دهه اخیر.....
- ۲۹ الف) بحران وام‌ها و پس‌اندازها (۱۹۸۰-۱۹۹۰).....
- ۳۴ ب) حباب «دات - کام» یا IT (۱۹۹۵-۲۰۰۱).....
- ۳۹ پ) بحران مالی آمریکا (۲۰۰۸-۲۰۰۹).....
- ۴۷ - ضعف‌های ساختاری اقتصاد آمریکا.....
- ۵۱ - نقاط ضعف بحران‌ساز.....
- ۵۱ الف) بدهی‌های عظیم آمریکا.....
- ۵۳ ب) کسری مزمن تراز بازرگانی.....
- ۵۶ پ) کسر بودجه هنگفت آمریکا.....
- ۶۰ ظهور آثار بحران مالی اخیر آمریکا.....
- ۶۶ زیان‌های ناشی از بحران مالی آمریکا پس از گسترش.....
- ۶۹ پیامدهای منفی بحران مالی اخیر برای اقتصاد جهانی.....
- ۶۹ ۱- کاهش رشد اقتصادی دنیا در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹.....
- ۶۹ ۲- کاهش حجم سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی.....
- ۷۰ ۳- افزایش تعداد بیکاران در دنیا و گسترش فقر.....
- ۷۲ ۴- کند شدن رشد تجارت جهانی.....
- ۷۵ ۵- کاهش درآمد ارزی کشورهای جهان سوم از طریق صدور نیروی کار.....
- ۷۵ ۶- سایر پیامدهای بحران مالی.....
- ۷۷ اثرات بحران مالی جهانی بر کشورهای در حال توسعه.....
- ۸۱ راه‌کارهای مقابله با بحران‌های مالی.....
- ۸۳ ۱- طرح‌های آمریکا برای رهایی از بحران.....
- ۸۸ ۲- طرح‌های نجات اعضای اتحادیه اروپا.....
- ۸۹ ۳- بسته نجات آلمان.....

- ۴- طرح فرانسه برای نجات اقتصادی..... ۹۱
- ۵- «بسته بریتانیا برای نجات از بحران مالی»..... ۹۳
- ۶- طرح‌های ژاپن و چین برای نجات از بحران مالی..... ۹۶
- ۷- سایر بسته‌های نجات..... ۱۰۲
- نتیجه‌گیری و پیشنهادها..... ۱۰۷
- منابع و مآخذ..... ۱۱۵

مقدمه

بحران مالی آمریکا که به تدریج به یک بحران عظیم جهانی تبدیل شده است زیان‌های غیر قابل جبرانی به اغلب کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه وارد کرده است. ابعاد و دامنه وسعت این بحران - که پس از بحران ۱۹۲۹ مهمترین بحران اقتصادی دنیا به شمار می‌رود - به مراتب بیش از پیش‌بینی‌های اولیه بوده است به گونه‌ای که بسیاری از کشورهای جهان برای مقابله با این بحران یا کاهش اثرات آن به تشکیل کمیته‌ها یا ستادهای ویژه اقدام کرده‌اند و «بسته‌های نجات»^۱ متعددی را طراحی نموده یا به مورد اجرا گذارده‌اند.

ریشه‌های بحران مالی آمریکا به وام‌هایی مربوط می‌شود که مؤسسات اعتباری و بانک‌های سرمایه‌گذاری آمریکا ظرف چند سال اخیر با بهره متغیر به بخش مسکن این کشور اعطا کرده‌اند. اغلب دریافت کنندگان این وام‌ها افرادی بوده‌اند که به دلایل متعدد شایستگی دریافت وام را نداشته‌اند لذا قادر به بازپرداخت اقساط وام‌های دریافتی نبوده‌اند و مؤسسات اعتباری به حراج آپارتمان‌های خریداری شده توسط بدهکاران اقدام کرده‌اند.

براساس آمارهای موجود میزان این قبیل وام‌ها که اصطلاحاً وام‌های بی کیفیت^۱ نامیده می‌شوند از رقم ۱۵۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۶۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ و بیش از ۱۳۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۷ بالغ شدند. عدم بازپرداخت این قبیل وام‌ها نهادهای وام‌دهنده را با معضل شدید کمبود نقدینگی مواجه و تعدادی از آنها را ورشکست کرد.

در این کتاب کوشش می‌کنیم ریشه‌های بحران‌های مالی چند سال اخیر و پیامدهای آنها را بر اقتصاد بین‌المللی بررسی کنیم و به این نکته پی ببریم که برای مقابله با این قبیل بحران‌ها و جلوگیری از گسترش آنها باید چه تدابیری اتخاذ کنیم و چه راه‌حل‌هایی را به کار ببریم؟

انواع بحران

الف) بحران مالی

براساس تعریف دانشنامه Wikipedia بحران مالی به موقعیت یا شرایط خاصی اطلاق می‌شود که طی آن نهادهای مالی به سرعت، تمام یا بخش عمده‌ای از دارایی‌های خود را از دست می‌دهند. در قرن نوزدهم و بیستم بسیاری از بحران‌های مالی ناشی از عملکرد سیستم بانکی یا جو روانی بوده است که عملکرد این سیستم ایجاد کرده است. همزمان با بحران مالی، رکود اقتصادی ایجاد می‌شود و در اغلب موارد این بحران‌ها به ورشکستگی بازار سهام یا «ترکیدن حباب قیمت سهام» منجر می‌شوند؛ در نتیجه بحران‌های پولی را به وجود می‌آورند یا شرایطی ایجاد می‌کنند که به سبب کمبود نقدینگی، بنگاه‌های اقتصادی

1. SUBPRIME LOANS

وام بی کیفیت به وامی اطلاق می‌شود که تناسبی با درآمد دریافت‌کننده وام (از لحاظ پرداخت اقساط ماهانه یا سالانه) نداشته باشد. مؤسسات اعتباری که به پرداخت این نوع وام‌ها اقدام کرده‌اند از طریق عرضه اوراق وام‌ها در بورس یا بیمه کردن مطالبات خود، زیان‌های احتمالی را به نهادهای دیگر منتقل کرده‌اند. به این نوع وام‌ها، وام‌های پرخطر یا درجه دوم نیز اطلاق می‌شود.

از ادامه فعالیت باز می‌مانند یا روند فعالیت‌های آنها دچار اختلال می‌شود.

به موجب تعریف ارائه شده در BabyLon's Free Dictionary بحران مالی به وضعیتی گفته می‌شود که در آن تقاضا برای «پول» به سرعت بر عرضه آن پیشی می‌گیرد. تا چند دهه پیش اقتصاددانان بین «بحران مالی» و «بحران بانکی» فرقی قائل نمی‌شدند و این دو را مترادف یکدیگر می‌دانستند. به هر حال امروزه بحران مالی ممکن است حالت «بحران پولی» به خود بگیرد. از دیدگاه صاحب‌نظران چگونگی بروز بحران مالی و نحوه جلوگیری از توسعه آن به مراتب مهم‌تر از بحث پیرامون تعاریف آن است. معمولاً ورشکستگی بازار سهام را بزرگترین دستاورد بحران مالی تلقی می‌کنند.

ب) بحران بانکی

هنگامی که سپرده‌گذاران به طور ناگهانی به خارج کردن سپرده‌های خود از شبکه بانکی اقدام نمایند پدیده‌ای به وجود می‌آید که اصطلاحاً به آن Bank Run یا بحران بانکی می‌گویند. علت بروز این حالت آن است که صاحبان سپرده پیش‌بینی می‌کنند که بانک طرف حساب آنها ممکن است ورشکست شود و نتواند به تعهدات خود در برابر مشتریان عمل کند. این وضع همه سپرده‌گذاران را به خروج سپرده‌های خود تشویق می‌کند و می‌تواند موجب عدم ثبات بانک شود تا جایی که بانک با خطر ورشکستگی مواجه گردد.^۱

هنگامی که اغلب بانک‌های یک کشور به این وضع دچار شوند «بحران بانکداری سیستماتیک Systematic Banking Crisis» پدیدار می‌شود که در نتیجه آن همه سرمایه‌های بانکی یک کشور نابود می‌شود. ورشکستگی پی در پی بانک‌ها اقتصاد

۱. برخی از نهادهای اقتصادی بین‌المللی برای تشخیص بحران بانکی معیارهای کمی ارائه داده‌اند. صندوق بین‌المللی پول در گزارش نوامبر ۲۰۰۸ تحت عنوان Systematic Banking Crises اعلام کرده است که هرگاه میزان سپرده‌های یک بانک هر ماه بیش از ۵ درصد کاهش یابد آن بانک با بحران مواجه خواهد شد.

کشورها را با رکود درازمدت مواجه می‌کند. بخش عمده‌ای از خسارات اقتصادی بحران بزرگ ۱۹۲۹ مستقیماً ناشی از عملکرد ضعیف نظام بانکی بوده است.

برخی از بحران‌های مالی یا بحران‌های بانکی سیستماتیک در خلال سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۷ به طور متوسط ۱۳ تا ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی کشورها را کاهش داده است. برای مقابله با بحران‌های بانکی از روش‌های گوناگونی استفاده می‌کنند که از آن جمله می‌توان به تعلیق موقت خروج سپرده‌های بانکی یا حمایت از سپرده‌گذاران از طریق بیمه سپرده‌ها یا تضمین بازپرداخت آنها توسط بانک مرکزی اشاره کرد. اما تجربه نشان داده است که کاربرد این روش‌ها در همه موارد چاره‌ساز نیست و نمی‌تواند اعتماد سپرده‌گذاران را به سیستم بانکی بازگرداند.

ب) بحران پولی

هنگامی که یک کشور برای مدت طولانی نرخ برابری پول خود را در قبال ارزهای دیگر ثابت نگاه می‌دارد اگر به دلایلی ناگزیر شود که به طور ناگهانی ارزش پول ملی خود را تضعیف کند با پدیده‌ای رو به رو می‌شود که به آن Currency Crisis یا بحران تراز پرداخت‌ها Balance of Payment Crisis اطلاق می‌شود.

ت) بحران اقتصادی

چنانچه رشد اقتصادی یک کشور ماه‌های متوالی یا چندین سال به طور مستمر کاهش یابد Recesson (رکود) به وجود خواهد آمد؛ تداوم رکود اقتصادی به Depression منجر می‌شود از آنجا که اثرات این وضعیت بر روی اقتصاد کشورها به مراتب گسترده‌تر از بحران مالی است به آن بحران اقتصادی گفته می‌شود. اصولاً بحران‌های اقتصادی بر روی همه بخش‌های مهم اقتصادی یک کشور اعم از سرمایه‌گذاری، تولید، اشتغال، گردشگری، تجارت داخلی و خارجی، حمل و نقل و ... اثر می‌گذارند بروز بحران‌های مالی پیش‌درآمد بروز بحران‌های اقتصادی محسوب می‌شوند.